

את מי הכיור אם היה להם שם לזוי (כגון שנתן בכיור מים כאלו, או ששהו זמן רב ונעשו "מים טרוחים" וכדומה). הגמ' מביאה את הברייתא כדי להוכיח שהקדושה איננה יתרון הכשר, כי אדרבה, המבוקש הוא "מים רגילים", אבל אין כוונתה שהקדושה פוסלת (וכדברי השפת אמת הנ"ל).

בעל אור שמח הוכיח כדעת הרמב"ם שמותר להדיח ממי כיור מן הפסוק בדברי הימים (ב ד,ו): "ויעש עשרה כיורים, ויתן חמשה מימין וחמשה משמאל לרחצה בהם, את מעשה העולה ידיחו בהם, והים לרחצה לכהנים בו". אכן, כך מפרש המיוחס לרש"י שם: "לרחצה בהם – קידוש ידים ורגלים. את מעשה העולה ידיחו בהם – מן המימי הכיור ידיחו קרבי העולה... הכיורים היו לקידוש והים לטבילה", הרי שאותו כיור משמש לקידוש ידים ורגלים וגם להדחה.

ברם, הרד"ק (בפירושו הראשון) כותב ש"את מעשה העולה ידיחו בהם" הוא פירוש ל"לרחצה בהם", כלומר שלא שימשו לקידוש ידים ורגלים. וכך עולה מהתרגום שם: "למחלל¹⁰ בהון, ית עובד עלתה מדיחין בהון, וכיורא דבצלאל לקידוש כהנא רבא, וימא לקידוש כהנא ביה". על פי פירוש זה יתכן שכיורים אלה לא היו כלי שרת, והמים לא נתקדשו בהם כלל, ולכן היו ראויים להדחת הקרבנות.

סיכום

מפשט הסוגיה נראה שמי הכיור פסולים להדחת קרבי העולה, משום שהם נחשבים כבעלי "שם לזוי", וכן דעת רש"י והראב"ד. ברמב"ם נראה שהכשיר את מי הכיור, כנראה מפני ש"שם לזוי" אינו אלא במים השונים בטבעם, וכדעה זו משתמע מפסוק בדברי הימים. באחרונים הסבירו את הסוגיה בדרכים שונות על פי שיטתו.

מערכה נ. עבודת כהן ערל (כב,ב; כג,ב)

לכך מקור מפורש בתורה, ורב חסדא מבאר, שהדבר נלמד מדברי יחזקאל (מד,ט): "כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי"¹¹.

יש לברר את גדר האיסור, ובאיזה ערל מדובר, האם גם במי שאנוס שלא למול עצמו מחשש סכנה?

גדר איסור ערל בעבודה

רב חסדא אומר על פסול הערל: "דבר זה מתורת משה

שמים קדושים פסולים בהכרח היכן שצריך מים, אלא רק שלא מסתבר לתת להם עדיפות ו"קל וחומר" מכח קדושתם, שהרי מצינו שיש צורך במים רגילים, ושם לזוי פוגם בכשרות המים. ומכל מקום יש לומר שסוג זה של "שם לזוי" אינו פוסל. תנא דבי שמואל הפוסל מי כיור אינו עוסק במי הדחה, אלא בדבר אחר (שפת אמת, וכיוצא בזה בקרן אורה)⁸.

ג. הברייתא באה להוציא מסברה שחובה להדיח את הקרביים ממי כיור דווקא (מתוך השוואה לקידוש ידים ורגלים), ובאה ללמוד מ"מים" שאין להם שם לזוי שאף מים רגילים כשרים, ואין חובה להדיח במי כיור, אבל מותר להדיח בהם. לפי זה "יצאו מי כיור" היינו שהכתוב לא דיבר על מי כיור דווקא. כמו כן, הראיה שאין מעלה במים קדושים היא מכך שדווקא מחמת שמם "מים קדושים" למדנו שהתורה לא הקפידה שישתמשו רק בהם (אור שמח).

ד. בעל מרכבת המשנה מפרש את כל מהלך הסוגיה באופן שונה, ואת הברייתא של תנא דבי שמואל פירש כך: "מים – שאין להם שם לזוי (כלומר מים ממש, ולא מי תותים ורימונים), יצאו [מכלל זה] מי כיור שיש להם שם לזוי", כלומר, שהם כשרים אע"פ שיש להם שם לזוי, כגון שנתן בכיור מי תותים, מפני שקדושתם מכשירתם⁹.

ה. יש מקום להציע פירוש נוסף בברייתא: "מים – שאין להן שם לזוי, יצאו מי כיור [כאלה] שיש להם שם לזוי". פירוש: הברייתא עוסקת בדברים הנעשים במי הכיור (כגון קידוש ידים ורגלים, או הדחת הקרביים, או מירוק כלי נחושת שנתבשלו בו קדשים, והברייתא מזכירה "מי כיור" מתוך הנחה פשוטה שדברים אלו נעשים במי הכיור, מפני שזהו מקור המים הזמין במקדש), ובאה לומר שיש לפסול

ברית המילה היא אחת המצוות המרכזיות בתורה, כפי שמתבטא, למשל, בהיותה חלק מתהליך הגיור. ביטול מצוה זו, גורר גם הגבלות שונות בתחום המקדש וקדשיו: נאמר בתורה, שהערל אסור לאכול קרבן פסח (שמות יב,מח), ומכאן למדו חכמים גם על שאר קדשים ותרומה (יבמות ע,א). יתירה מזו: החייב למול את בנו, או עבדו, אף הוא מנוע מלאכול קרבן פסח (שמות שם).

במשנה כאן (טו,ב) נאמר, שכהן ערל פסול לעבודה. אין

⁸ "יחלל במיא". התרגום לשיטתו בתחילת הפסוק, ש"חמישה מימין וחמישה משמאל" פירושו מימין ומשמאל לכיור של בצלאל.

1. הפסוק מובא בגמ' בכל מקום (יומא עא,ב; תענית יז,ב; מועד קטן ה,א; סנהדרין כב,ב ופד,א; זבחים יח,ב וכב,ב, וכן בהרבה מקומות בראשונים) בתוספת המילה 'לשרתני', המלמדת על כך שמדובר על איסור עבודה, ולא על ביאה גרידא. ברם, בפסוק ביחזקאל לא נאמר 'לשרתני', ועל פי זה הגיהו בגליון הגמ' בכל המקומות הללו. נראה, שהגמ' הוסיפה את המילה 'לשרתני' על פי פס' טו שם: "והכהנים הלויים בני צדוק, אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי, המה

8. אך יש לשאול, סוף סוף נאמר בברייתא ש"מים" מוציא ממי כיור, ומניין להבדיל בין מים למים ולהכשירם להדחה? השפת אמת מצייע גם להגיה בברייתא "יצאו מים שאין להם שם לזוי" (ולא "יצאו מי כיור"), אך לא מצאנו (בדקדוקי סופרים) עדות לגרסה זו.

9. מסברה הרי זה תמוה, והיה מקום לפרש באופן פשוט יותר על פי דרכו, שכוונת הברייתא להכשיר את מי הכיור אע"פ ש"מי כיור" הוא שם לזוי, כי אין זה שם לזוי גמור, וכנ"ל.

10. לשון ניקוי והסרת הפרש, כתרגום אונקלוס ל"והקרב והכרעים ירחץ במים" -

בשר', לפיכך ערל שעבד חילל עבודתו ולוקה, כזר שעבד, אבל אינו חייב מיתה" (וכן בהל' סנהדרין יט, ד אות לא), וכן דעת המאירי (סנהדרין שם)³.

מדברי הכסף משנה נראה שסובר, שטעמו של רש"י, שמחשיב את האיסור כדברי קבלה (כלומר, מהנביאים), ולכן אין לוקין עליו, ואילו לרמב"ם מקורו מהלכה למשה מסיני, אע"פ שהביא רק את הפסוק. ברם, הדעה המקובלת היא, שגם על הלכה למשה מסיני אין מלקות, אלא אם כן היא מהווה פירוש לכתוב בתורה, ואף הרמב"ם סובר כך בדרך כלל⁴. לפיכך כתבו המפרשים, שהרמב"ם למד זאת מן ההשוואה לבן נכר, או שבהלכה למשה מסיני נאמר במפורש, שיש על כך מלקות ולא מיתה⁵.

ערל שאינו חייב למול – האם כשר לעבוד?

רש"י (טוב), כותב: "ערל – כהן שמתו אחיו מחמת מילה", כלומר, שאפילו מי ששניים מאחיו מתו מחמת המילה, שעל פי הדין אין מלים אותו, מחשש סכנה (יבמות סד, ב) – פסול לעבודה⁶. כך דעת רש"י גם לגבי איסורו של הערל לאכול בתרומה ובקדשים⁷. לעומתו, רבנו תם מכשיר את הערל שמתו אחיו מחמת מילה לאכול תרומה וקדשים (תוס' ישנים ושאר ראשונים ביבמות ע, א; יראים סי' נו), ותוספות כאן (כב, ב ד"ה ערל) מביאים את קולת רבנו תם גם באשר לעבודה במקדש. אולם יש אומרים, שמודה רבנו תם שערל זה פסול לעבודה⁸.

אבל בעבודה, שבעל מום פסול בה, מסתבר לפסול גם את הערל. יש להוסיף עוד ראייה לדבר, שבמשנה להלן (לא, ב) מבואר, שכל הפסולים ששחטו - שחיטתן כשרה, ואם הערל האמור כאן הוא דווקא המומר לערלות, כדברי תוס' - הרי שחיטתו פסולה, לדעת ר' מאיר שהמומר לדבר אחד כמומר לכל התורה (עיין תוס' חולין יד, א ד"ה השוחט).

ברם, פירושו בדברי תוס' כאן דחוק מאד: א. דיוקו מ"בכל מקום" אינו נראה, וכלשון זו ממש כתב הסמ"ג ב"ל"ת שנה, בהביאו את מחלוקת רש"י ור"ת לעניין ערל בפסח. ב. לדבריו צריך לומר, שמה שהוקשה לתוס' על ר"ת מ"לבו לשמים" אינו מן הגמ' כאן, העוסקת בעבודה, אלא מהגמ' בפסחים צו, א, שאומרת זאת על ערל בפסח, וראוי היה לתוס' לציין לשם. ג. תוס' לעיל (טוב, ב ד"ה טבול יום וטז, א ד"ה אף אני) דנים בשאלה, מדוע יש צורך בפסוק מיוחד על פסול הערל בעבודה, ולא למדנו זאת מסברת ר' עקיבא שערל כטמא (שאף בעניינה נחלקו רש"י ור"ת, עיין יבמות ע, א ותוס' חגיגה ד, ב ד"ה דמריבה), או מקל וחומר מפסולו באכילת קדשים. ולא תירצו בפשטות על פי דעת ר"ת, שכאן מתחדש, שאפילו מי שמתו אחיו מחמת מילה פסול לכך. מבואר מדבריהם, שהערל הפסול בעבודה הוא הערל הפסול באכילת קדשים!

מכל מקום, נראה שאכן דברי ר"ת נאמרו במקורם ביחס לאכילת הערל בקדשים ותרומה, כפי שנראה ביראים סי' נו, ובתוס' הרשב"א בפסחים כח, ב אף טרח להוכיח ששיטת ר"ת שווה בערל בפסח ובתרומה, על פי הגזירה שווה ביבמות (ע, א), ולא הניח בפשטות שכך דעת ר"ת בכל מקום. ממילא יש מקום לומר, שמכיוון שפסול הערל בעבודה אינו נלמד מהשוואה לאכילת קדשים, אלא מפסוק בפני עצמו (או מהלכה מיוחדת למשה מסיני), יודה ר"ת לדעת רש"י, שאף מי שמתו אחיו מחמת מילה פסול בדבר, ולא כדברי תוס' כאן, שלמד מדברי ר"ת על איסורו בקדשים על עבודה גם כן. ואפשר, שהדבר תלוי בהבנות השונות בדעת ר"ת, ראה להלן: אם הכשיר את מי שמתו אחיו מחמת מילה מפני שאינו בר מילה כלל, כדברי הרמב"ן להלן - הרי שאינו נחשב ערל, ואין בו מאיסות, וכשר אף לעניין עבודה. אבל אם הכשירו מפני שאינו חייב למול - מכל מקום הרי הוא כעין בעל מום לאונס, ויש לפסלו לעבודה.

ומשתיקתם של כמה ראשונים משמע כחילוק זה בין אכילת קדשים לעבודה: הדין שערל פסול לעבודה מופיע בגמ' בכמה מקומות (יומא עא, ב; תענית יז, ב; מ"ק ה, א; סנהדרין כב, ב, ופג, א; מנחות ו, א), ובכל המקומות הללו הראשונים אינם מזכירים

רבנו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו". הגמ' תמהה על כך: "עד שבא יחזקאל מנלן?", ומיישבת: "גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא"².

פסח מצרים. בקרבן פסח זה נצטוו ישראל בהלכות מיוחדות: הזאה מן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, חגירת מתניים ואכילה בחיפזון. עוד נצטוו "כל ערל לא יאכל בו", והלכה זו נוהגת לדורות, ומקרבן הפסח נלמד דין זה לכל הקדשים. בספר יחזקאל אף נאמר שכהן ערל פסול לעבודה.

בברייתא (כג, ב ובסנהדרין פג, א) נאמר: "ערל אונן ויושב אינן במיתה, אלא באזהרה". דעת רש"י (סנהדרין שם) שזו "אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה", וכן דעת היד רמ"ה שם. אולם הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ו, ח) פוסק: "הערל הרי הוא כבן נכר, שנאמר 'כל בן נכר ערל לב וערל

יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני הקריב לי חלב ודם", ומכאן, שערלי הלב וערלי הבשר, המנוגדים להם, נפסלו מן השירות בלבד. כך גם עולה במפורש מפסוק סמוך (ז): "בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי בהקייבכם את לחמי חלב ודם", אך מכיוון שפסוק זה לא נאמר בלשון לאו - הובא בגמ' הפסוק "לא יבוא".

2. הרמב"ן (השגות לספר המצוות, שורש ב) כותב, שהגמ' הוכרחה לכך מכח הכלל "אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה", ומכאן, שכל חידוש הלכתי המופיע בנביאים הוא מדאורייתא: או כפירוש לכתוב בתורה או כהלכה למשה מסיני. ברם, הרמב"ם (הל' שבת לא, א) כותב על מצוות כבוד ועונג השבת שהן "מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים", כלומר, שישנה גם אפשרות שהנביאים כתבו דיני דרבנן (ועיין רמב"ן לשמות כז, כז, שכולל את מצוות כבוד ועונג ב"זכור את יום השבת לקדשו"). על פי דרכו, נראה שההכרח של הגמ' לומר "גמרא גמירי לה" הוא הדין שהערל מחלל עבודתו, ולא יתכן שחכמים תיקנו לפסול עבודה.

3. יש לציין, שלגבי פסולי העבודה האחרים בברייתא זו, אונן ויושב, מודה הרמב"ם שאינם לוקים (הל' ביאת המקדש ב, ח; ה, ז), וראה להלן מערכה נד ומערכה רנח.

4. עיין הל' מאכלות אסורות י, א, שאין לוקין על ערלה בחו"ל, ועיין א"ת ערך הלכה למשה מסיני, ציון 152 והלאה.

5. ר"י קורקוס; רדב"ז ח"ה סי' פו; ערוך לנר סנהדרין שם; ועיין אגרות משה אר"ח ח"ב סי' לג.

6. וכן פירש רש"י בכל מקום (יחזקאל מד, ז; מ"ק ה, א; סנהדרין כב, ב, ועוד).

7. שמות יב, מח; פסחים כח, ב, וצו, א ויבמות ע, א; וכן לגבי דעת ר' עקיבא שערל כטמא לעניין פטורו מעלייה לרגל, חגיגה ד, ב.

8. כן כתב בספר 'ראש המזבח', ופירש את תוס' באופן מחדש, שאין כוונתם להשוות עבודה לאכילת קדשים, ודייק מלשונם: "מפרש רבנו שלמה בכל מקום... ור"ת מפרש...", שלא באו אלא לחלוק על פירושו 'בכל מקום', כלומר, במקומות אחרים, לעניין אכילת קדשים ותרומה, אך ר"ת מודה לפירושו כאן לעניין עבודה. טעמו של דבר, שהרי הערל נקרא 'מאוס' (בגמ' כאן), וראוי להשוותו לבעל מום, שאף הוא מאוס (עיין להלן עז, ב וקיד, א, לעניין מום בקרבן, שמאוס). אם כן, בשלמא לעניין אכילת קדשים ותרומה, שבעל מום כשר בה, יש מקום להקל בערל אנוס;

בגמ' ביבמות (עא-עב) מופיעים שני מקרים של ערל שאינו חייב למול, ודינם שונה זה מזה: רב חמא בר עוקבא (עא,א) מעלה ספק בקטן פחות מבן שמונת ימים ("ערלות שלא בזמנה"), האם דינו כערל, לעניין שאסור לסוכו בשמן של תרומה. המפרשים חלוקים בשאלה, האם ספק זה נפשט בגמרא לקולא¹¹, אולם בירושלמי (יבמות פ"ח ה"א) נאמר במפורש, שקודם היום השמיני מותר לסוך את הקטן בתרומה. מאידך, לגבי טומטום (שאבריו מכוסים) נאמר (עב,א, וכן בירושלמי שם), שאינו אוכל בתרומה, שמא הוא זכר וערל, וזאת, למרות שאינו חייב להסיר את הכיסוי ולמול עצמו¹². עוד נאמר בירושלמי (שם), שקטן שמלאו לו שמונה ימים והוא חולה – אסור למולו עד ל' יום, ובמהלכם הוא אסור בתרומה.

הראשונים דנים במחלוקת רש"י ורבנו תם, בהשוואה למקרים אלו. לדעת רש"י ההבדל ביניהם פשוט, שקודם היום השמיני התינוק אינו בגדר ערל כלל, "דהתם [בערלות שלא בזמנה] לא נכנס בזיקת מילה כלל [ואין מי שמחויב למול במצב זה. תוס' פסחים כח,ב], ולפיכך היה אפשר לומר שלא יהא חשוב ערל כלל, מה שאין כן בערל שמתו אחיו מחמת מילה, שנכנס בזיקת מילה אלא שהאונס פוטרן" (לשון הריטב"א שם ע,א). וכדין חולה וטומטום. לעומת זאת לדעת רבנו תם דין החולה והטומטום צריך ביאור, מה בינו לבין מי שמתו אחיו? אכן, כמה ראשונים דחו את שיטת ר"ת, מכח ראיות אלו (יראים סי' נו; תוס' ביבמות שם, ועוד). הרמב"ן, לשיטתו הנ"ל בביאור דעת ר"ת, מתרץ שהחולה עומד למול כשיבריאו, וכן הטומטום ראוי להיפתח ולמול (אע"פ שאין חובה לעשות כן), והם בגדר "בר מילה", בניגוד למי שמתו אחיו¹³.

עוד נאמר בגמ' ביבמות (ק,א), שכהן ערל אין חולקים לו

בגמ' נאמר, שיש חידוש ב"ערל בשר" וב"ערל לב", שמצד אחד ערל בשר "מאוס", ומאידך "לבו לשמיים". לכאורה הדברים מפורשים כדעת רש"י, שיש פסול ומיאוס בערלה מצד עצמה, ואפילו בערל צדיק שפטור מלמול! אולם רבנו תם מפרש, ש"לבו לשמיים" נאמר כאן בהשוואה ל"ערל לב", כי מדובר בערל שאינו נמנע מלמול מחמת כפירה, אלא מחמת הצער הכרוך במילה.

נראה, שבראשונים יש הבנות שונות בדעת ר"ת, איזהו הערל הכשר והפסול בתרומה ובעבודה. התוספות (כאן ובתוס' ישנים ביבמות ע,א) כותבים בשמו, שכל מי שפטור מלמול מחמת אונסו – כשר בתרומה, והערל הפסול הוא מי שחייב למול ועובר עבירה בכך שאינו מל ("מומר לערלות", אלא שאע"פ שעובר עבירה – נחשב 'לבו לשמיים', אם אינו מחמת כפירה). על פי הבנה זו, יסוד מחלוקתם הוא בהבנת מהות הפסול בערלה: לדעת רש"י עצם הערלה היא מאוסה, בדומה לבעל מום⁹, וכלשון הרד"ק (יחזקאל מד,ז): "ערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה, ואף על פי שהוא אנוס, ערלה מאוסה היא לפני האל יתברך, ולא יכול לשרת לפני ה'". לעומת זאת לדעת ר"ת, הערלה פוסלת מחמת הציווי להסירה, ומי שפטור מלהסירה, מחמת אונסו – כשר (בנין שלמה ח"ב אר"ח סי' ג).

לעומת זאת, הרמב"ן (ביבמות שם) כותב, שגם ר"ת מודה שהפטור מלמול פסול בתרומה, אם פטור זה הוא זמני, ובעיקרו של דבר הוא ראוי ועומד למצוות מילה. לא הכשיר ר"ת אלא את מי שאסור לו למול, ובתנאי שזהו מצב קבוע, שאינו "בר מילה" כלל¹⁰. על פי הבנה זו, ר"ת תופס כרש"י את מהות פסולו של הערל, והמחלוקת ביניהם מצמצמת למקרה המיוחד של מי שמתו אחיו מחמת מילה, האם הוא מופקע לגמרי ממצוה זו.

לחלק בין פסול הערל עצמו בתרומה וקדשים, שבו יש מקום להסתפק בערלות שלא בזמנה, לבין העיכוב בפסח מחמת מילת בנו ועבדו, שבו ערלות שלא בזמנה ודאי אינה ערלות (רמב"ן רשב"א וריטב"א ומאירי, וכתבו זאת בשם ר"ח; ראב"ה ח"א סי' קצד). ראה לדבר מדין טומטום, שאסור בתרומה, כדלהלן, ובכל זאת אינו מעכב את אביו ורבו בפסח, כמוכח בגמ' שם (עא,ב). כמו כן לגבי קטן החולה, מפורש בירושלמי שלאחר שמונה ימים הרי הוא אסור בתרומה, כדלהלן, ואילו בבבלי (עא,ב) מפורש, שאינו מעכב את אביו בפסח. טעמו של דבר, שפסול הערל בתרומה וקדשים הוא עניין עצמי, מחמת הפגם שעליו, ולכן מי שראוי למול ואינו יכול – פסול; ואילו העיכוב במילת זכריו ועבדיו אינו אלא מחמת המצוה המוטלת עליו (ואולי הוא כעין קנס שקבעה התורה כדי לזרזו למול), ולכן אם אינו חייב למול – אין מקום לעיכוב זה. ובעונג יו"ט (סי' לו) תלה את ההבדל בכך, שבאכילת הקדשים איסורו של הערל נאמר בלשון לאו, ולכן אפילו ערל מחמת אונס פטור, ואילו העיכוב מחמת בניו ועבדיו נאמר בלשון עשה, "המול לו... ואז יקרב", ולפיכך כשאינו יכול למול – יכול להקריב.

12. כך הוכיחו תוס' ביבמות (עא ד"ה הערל), וכן משמע בכמה מקומות בדברי חז"ל, שדנים על חיובו של טומטום במצוות שונות בהיותו גדול, ובתוס' בפסחים (כח,ב ד"ה ערל) כתבו זאת מסברה. אך עיין במאירי בשבת קלד,ב, שמשמע מדבריו להיפך.

13. יש שתולים את המחלוקת בשאלה, האם מי שמתו אחיו מחמת מילה יכול למול כשיגדל ויתחזק (שבט הלוי ח"ב סי' קכח; עיין שו"ע יו"ד סי' רסג,ב, וכך משמע ברש"י ביבמות סו,א ד"ה פומייהו, שגם מי שמתו אחיו – ניתן למולו כשיגדל). על פי זה כתב בשבט הלוי שם, שבערל שיש לו תקנה (כשאחיו מתו בקטנותם, וניתן למולו כשיגדל) – ר"ת יודה לרש"י. ויש שכתבו לאידך גיסא, שבערל שאין לו תקנה כלל

את מחלוקת רש"י ור"ת, גם אותם ראשונים שדנים בדבר בפסחים (כח,ב) ויבמות (עא,א), כגון התוס' הנדפסים על הדף ותוס' הרא"ש. ויש שמציינים שמדובר בערל שמתו אחיו מחמת מילה (כגון הריטב"א במו"ק ה,א ויד רמ"ה בסנהדרין פג), ולא מכירים את דעת ר"ת (אע"פ שביבמות הריטב"א מאריך לדון בדבר).

סיכום הדברים: דעת בעל ראש המזבח, שאף רבנו תם לא הכשיר ערל שמתו אחיו לעבודה, ופירש כך את תוספות כאן. דבריו מוקשים ביחס לתוס' כאן, אבל גללים לדבר, שאכן יש ראשונים החולקים על תוס' בדבר, וסוברים שאף רבנו תם פוסל ערל זה לעבודה.

9. עיין רש"י בבראשית יז,א: "התהלך לפני והיה תמים" – ...שכל זמן שהערלה בך – אתה בעל מום לפני".

10. כך לשון הרמב"ן: "שר"ת ז"ל היה מפרש ערל שמחמת פחד מיתה לא מל... ומכל מקום בר ממהליה הוא, אבל מתו אחיו מחמת מילה בתרי זמני או בתלתא זמני, הוחזקו ואסור למול, הילכך אין ערלות מעכבת בהן... דמתו אחיו מחמת מילה לעולם לאו בר מימהליה הוא". על פי זה יש אומרים, שרש"י חולק על ר"ת בנקודה זו עצמה, שלדעתו מי שמתו אחיו מלין אותו כשיגדל, ראה להלן הערה 13.

11. הגמ' מנסה ללמוד מברייתא לענין הדין שמילת זכריו ועבדיו מעכבת בפסח, שאף קטן שלא הגיע זמנו למול מעכב, ודוחה: "ותסברא, 'המול לו כל זכר' אמר רחמנא, 'ואז יקרב לעשותו', והאי לאו בר מהילא הוא!" כלומר, שפשוט שערלות שלא בזמנה אינה מעכבת את האב או האדון מקרבן פסח. לכאורה, בכך נפשט הספק לגבי ערלות שלא בזמנה (ר"י קורקוס כסף משנה ורדב"ז בהל' תרומות יא,ז, וביארו כך את הכרעת הרמב"ם להיתר; וכך כותב היראים סי' נז בדעת ר"ת, וכיו"ב בתוס' הרשב"א בפסחים כח,ב בשם ר"ת).

אך רבים מהראשונים סוברים, שאין כוונת הגמ' "ותסברא" לפשוט את הספק, אלא

או אף אינו בר מילה כלל, כי אסור לו למול לעולם (רמב"ן). רוב ככל הראשונים סוברים כרש"י, וזו הדעה המקובלת באחרונים. יש הסוברים, שאף ר"ת מודה שפסול בעבודה, והכשירו רק באכילת קדשים ותרומה (ראש המזבח, וסימוכין לכך בכמה ראשונים).

ערל לב (כב,ב)

בברייתא כאן נאמר ש"ערל לב" המוזכר ביחזקאל (מד,ז) כפסול לעבודה הוא מי "שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים". פירוש הדברים שהוא עובד עבודה זרה (רש"י סנהדרין פג,ב ד"ה בן נכר, תוס' כאן ד"ה משום; רמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש ד, ועוד). בגמרא במנחות (קט,א-ב) נאמר שהעובד עבודה זרה פסול לעבודת המקדש אפילו אם שב בתשובה (ועיין במאירי פסחים כח,ב לעניין "בן נכר" האסור באכילת קרבן פסח, מה דינו כששב בתשובה).

באחרונים קיים דיון על המחלל שבת בפרהסיא, האם דינו לעניין זה כעובד עבודה זרה (ליקוטי הלכות כאן; מנחת חינוך מצוה יג; ערוך השולחן העתיד סי' מה,ו, ועיין שם גם מט,ח).

נושא זה ידון ברצות ה' בשערי היכל במסכת מנחות קט,א.

תרומה בגורן, "משום דמאיסי", אבל משגרים לו תרומה לביתו, משום שינפיש אונסיה". פשטות הדברים, שמדובר באונס גמור, כפירוש רש"י שמתו אחיו (רו"ה ביבמות כד,א בדפי הרי"ף); ויש שדחקו לפרש לדעת ר"ת, שמי שאינו מל מחמת פחד מוות וכדומה, הגם שאין לכך הצדקה הלכתית, נחשב אנוס לעניין זה (רמב"ן; ועיין שו"ת דברי יציב חיו"ד סי' קנב).

רוב ככל הראשונים נוקטים כדעת רש"י¹⁴, וזוהי ההכרעה המקובלת באחרונים¹⁵.

סיכום

כהן ערל שעבד חילל עבודתו, אך אינו חייב מיתה בידי שמים. נחלקו הראשונים האם לוקה, כלאו גמור מדאורייתא (כרמב"ם), או אינו לוקה, משום שמקורו בדברי קבלה (רש"י).

ערל שמתו אחיו מחמת מילה, לדעת רש"י דינו כערל, ור"ת חולק. טעמו של ר"ת, משום שאינו חייב למול (תוס');

מערכה נא. כהן טמא מת בקרבן יחיד (כב,ב-כג,א)

טמא יכול לעבוד ואפילו לכתחילה, כאשר רוב הציבור או רוב הכהנים טמאים (שכן "טומאה דחוויה בציבור"), ממילא גם בקרבן יחיד כהן טמא אינו פוסל את הקרבן.

מדוע סברה זו איננה קיימת בטמא שרץ? מפני שטומאת שרץ, לדעת זקני דרום, אינה נדחית בקרבן ציבור, וכהן טמא שרץ איננו רשאי להקריב קרבן שזמנו קבוע. הגמ' מסבירה זאת כך: התורה התירה טומאה לציבור כאשר אין אפשרות לעשות את הקרבן בטהרה. מכיוון שבעל הקרבן הטמא בטומאת שרץ רשאי לשלח את קרבנו לעזרה והקרבן יוקרב בטהרה ואף ייאכל בטהרה בערב – אין סיבה שהתורה תתיר לציבור טמאים להקריבו בטומאה, כי יוכלו כולם לשלוח את קרבנותיהם לעזרה ושם הם יוקרבו על ידי הטהורים, וציבור הטמאים ייטהר עד אכילת הקרבן בערב. לעומת זאת בטומאת מת, הנמשכת שבעה ימים, לא ניתן

נאמר בתורה: "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל, ולא יחללו את שם קדשי" (ויקרא כב,ב). פסוק זה עוסק במקריבים בטומאה (ראה לעיל טו,ב, ורש"י שם ד"ה וינזרו מקדשי), ומכאן שכהן שעבד בטומאה – חילל את הקרבן שעבד בו ופסלו. וכך שנינו במשנה (שם): "כל הזבחים שקיבל דמן... טמא... – פסל". הסוגיה עוסקת בשאלה האם יש הבדל בדיון זה בין טמא מת לבין טמאים מטומאות אחרות.

דעת זקני דרום: כהן טמא מת אינו מחלל עבודתו

בסוגייתנו מובאת דעת זקני דרום¹, הסוברים שכהן שנטמא במת – אינו כשאר הטמאים לעניין זה, ואין הוא פוסל את הקרבן בעבודתו. טעמם הוא, שיש ללמוד את דין קרבן יחיד מדין קרבן ציבור, וכיון שבקרבנות ציבור כהן

ומשמע שהיו בזמנו (מגיני שלמה פסחים ט,ב). וביבמות (מה,א) משמע שהם בני הדור הראשון של האמוראים, שכן הם מוזכרים ביחד עם רב ושמואל, רבי יהושע בן לוי ובר קפרא. אולם תוספות (כאן כג,א ד"ה זקני וד"ה מפני, וכן בפסחים עה,ב ד"ה ולרבי) טוענים שזקני דרום היו תנאים, שהרי מתוך דבריהם יוצא שהם חולקים על תנאים. לשיטת תוספות יש לשאול כיצד נחלקו עליהם ריש לקיש ורמי בר חמא, ואפשר שכונת תוס' שזקני הדרום נחשבו כתנאים, אף שחיו בתקופת האמוראים, כמו רב ש"תנא הוא ופליגי". הדברים מתאימים למה שכתב בספר ייחוסית תנאים ואמוראים (לאחד הראשונים, ר' יהודה ב"ר קלונימוס, ערך טבלא), ש"זקני דרום" הוא כינוי לרבי אפס (בערויבין סה,ב הוא מכונה "רבותינו שבדרום"), ורבי אפס הוא ישב בראש מיד לאחר פטירת רבי (כתובות קג,ב). עוד ניתן לומר לרש"י לקיש ורמי בר חמא חלקו על דעת תנאים אלה משום שסמכו על דעות התנאים האחרים שחלקו עליהם, או שמכיוון שדעת זקני דרום לא נזכרה לא במשנה ולא בברייתא – רשאים היו אמוראים אלה לחלוק עליהם. באשר למקומם של זקני דרום, יש המשערים ש"דרום" הוא כינוי לעיר לוד, וזקני דרום הם זקני לוד (תולדות תנאים ואמוראים, ערך זקני דרום), ויש המפקקים בזה, וסוברים שהכוונה היא לדרום הארץ בכללו (אנציקלופדיה לתארי כבוד בישראל, ערך זקני דרום, הערה 3).

(דהיינו, אם אחיו מתו כשנמולו בהיותם גדולים, שיש אומרים שאין למולו כלל) – יודה רש"י לר"ת (אבני נזר י"ד סי' שכו); אך יש להעיר, שתוס' בכמה מקומות (זבחים עה,א ד"ה והא, ומקבילותיו) כותבים, שמי שמתו אחיו מחמת מילה – אין לו תקנה למולו, ובכל זאת דינו כערל לעניין קדשים, וכך משמע בבירור מדברי הרד"ק הנ"ל בטעם פסולו של הערל לעבודה.

14. רשב"ם שמות יב,מח; ויראים הנ"ל; תוספות בפסחים כח,ב ד"ה ערל, יבמות ע,א ד"ה הערל, מנחות סב,ב ד"ה וכן, ערכין ג,א ד"ה ערל; רז"ה רמב"ן רשב"א ריטב"א מאירי ונמוק"י ביבמות ע,א; חינוך מצוה יז ורפב; מדרש פסיקתא זוטרתא שמות יב,מג; רד"ק יחזקאל מד,ז; יד רמ"ה סנהדרין כב,ב ופג,א. כך גם דעת הרמב"ם, שסתם בכל מקום (כגון בהל' ביאת המקדש ו,ח) ולא חילק בין הדברים (מנחת חינוך רפב).

15. עיין מגן אברהם סי' קכח סקנ"ו; ערוך השולחן העתיד סי' מה,ד; ליקוטי הלכות כאן (ובביאור הלכה סי' קכח סל"ז הביא את שיטת ר"ת כסניף בעלמא); שבט הלוי ח"ב סי' קכב.

1. בירור זהותם של זקני דרום: מהסוגיה משמע שזקני דרום היו אמוראים, שהרי ריש לקיש ורמי בר חמא נחלקו עליהם בסוגייתנו, וריש לקיש אף "תקע להו",